

УДК619:616.98:639.11/.16

М.К. ПОТОЦЬКИЙ, канд. вет. наук

А.І. ТЮТЮН, канд. вет. наук

Національний університет біоресурсів і природокористування України, Київ

О.В. КОЛГАНОВ, канд. вет. наук, генеральний директор

ТОВ «Ветінформ», Київ

ІНФЕКЦІЙНІ ХВОРОБИ ПРОМИСЛОВИХ ДИКИХ ТВАРИН

Дикі промислові звірі й птахи, як і домашні тварини, сприйнятливі до багатьох інфекційних захворювань, які завдають господарствам збитків, оскільки призводять до загибелі тварин, зниження якості продукції (хутро, трофеї) внаслідок перенесеного захворювання, а також до додаткових витрат на оздоровлення. Тому ліквідації інфекційних захворювань серед диких тварин в угіддях мисливських господарств та їх профілактиці слід надавати серйозного значення.

З давна людина добувала собі їжу полюванням, рибальством, збором дикорослих їстівних рослин, плодів, грибів. Мисливство – галузь народного господарства, яка й досі не набула відповідного статусу, хоча мисливством займалося багато людей. І нині чимало громадян України захоплюються полюванням, яке для них є засобом спілкування з природою, а також активним відпочинком.

У більшості країн світу полювання стало об'єктом змагання між мисливцями за найвизначніший трофей. Крім того, це популярний вид спорту й відпочинку, яким у нашій державі займаються понад 500 тис. осіб. Проте щоб стати добрим мисливцем, треба не лише любити й знати природу, звички й спосіб життя мисливських тварин, а й володіти основними аспектами ветеринарно-санітарних вимог до дичини.

Мисливських тварин добувають за дозволом-ліцензією або відстрільною картою. Зокрема за ліцензією здійснюється полювання на ведмедя, кабана, лань, оленів благородного й плямистого, косулю, лося, муфлону, білку, бабака, бобра, нутрію, ондатру, куниця лісову та кам'яну, норку американську, тхора лісового, за відстрільною картою – на пернату дичину, кроля дикого, зайця-русака, енотоподібного собаку, вовка й лисицю. Полювати на диких тварин і пернату дичину можна лише у визначені строки.

Оскільки більшість інфекційних хвороб спільні для диких і домашніх тварин, відкриття мисливського сезону на певній території має здійснюватися з дозволу головного державного інспектора ветеринарної медицини району після проведення епізоотичного обстеження мисливських угідь.

Промисел диких тварин проводиться тільки в місцевості, благополучній щодо гостроінфекційних захворювань, особливо спільних для тварин і людини (сибірка, сказ, ящур та ін.), що має підтверджуватися ветеринарною довідкою.

Наявність достовірної інформації про явне неблагополуччя місцевості, де добуто трофеї полювання, наприклад щодо сибірки (лосі, сайгаки та ін.), бруцельозу (зайці), трихінельозу (ведмеді, дикі кабани, борсуки, нутрії та ін.), сказу (лисиці, вовки та ін.), вказує на небезпеку поширення цих хвороб серед сільськогосподарських і домашніх тварин, а також на необхідність поглибленої ветсанекспертизи м'яса і проведення спеціальних досліджень.

Щоб дотримуватися заходів профілактики під час обробки й використання трофеїв, мисливцям необхідно мати певні знання про перебіг інфекційних хвороб серед диких тварин. Щоб не допустити поширення заразних хвороб серед домашніх тварин і людей, слід виконувати такі правила: не давати собакам на полюванні внутрішні органи та м'ясо дичини; не розкидати на терито-

рії тушки відстріляних тварин і їх рештки; використовувати недоступні для тварин вбиральні; знезаражувати місця утримання мисливських собак та іншої живності; знищувати бродячих домашніх тварин і гризунів; проводити плановий відстріл диких хижаків (лисиць, вовків та ін.), які можуть виступати природним резервуаром збудників небезпечних антропоозоонозів.

Однією з таких інфекційних хвороб є **сказ** (водожах, скаженівка, біснота, шаленство). Це гостре вірусне захворювання теплокровних, насамперед диких тварин, спричинюване РНК-вмісним вірусом. Характеризується надзвичайно високою агресивністю, ураженням центральної нервової системи, нападами надмірного нервового збудження, розвитком паралічів. У диких тварин найхарактернішою ознакою сказу є відсутність страху перед людьми та агресивність. Перед загибеллю у них розвиваються парези й паралічі кінцівок. Підвищену сприйнятливість до сказу мають дикі тварини родини собачих (лисиця, вовк, шакал, енотоподібний собака) і куницевих (видра, норка), домашні (кіт, собака), сільськогосподарські тварини (велика рогата худоба, кінь), кажани, а також людина. Здоровим тваринам і людині вірус сказу передається через укуси хворих звірів, слина яких містить велику кількість збудника хвороби. Тривалість прихованого періоду – від 10 днів до 1 року, що залежить від місця укусу та наскільки воно віддалене від центральної нервової системи.

При даному захворюванні в результаті ураження центральної нервової системи порушується координація рухів, виникає параліч голосового апарату й акту ковтання. У хворих тварин

спостерігають сильну слинотечу та вир'ячкуватість очей, різко виражену агресивність (рис. 1, 2).

Рис. 1. Сказ лисиці

Рис. 2. Сказ вовка

Захворювання завжди закінчується загибеллю. Лисиці, вовки і єнотоподібні собаки рідко гинуть своєю смертю – коли вони потрапляють у населені пункти, їх знищують люди.

В Україні останнім часом простежується тенденція до зростання захворюваності на сказ серед диких тварин, собак і котів, які стають основним джерелом збудника для людини і сільськогосподарських тварин, насамперед великої рогатої худоби.

За даними Держветфітослужби України кількість хворих на сказ тварин у 2013 р. порівняно з 2011-м зросла на 45%. Найбільше серед хворих тварин виявилось лисиць (591 випадок) [2].

Патолого-анатомічні зміни. На трупах диких тварин інколи виявляють кусані, рвані рани, понівечені частини тіла, напіввідкритий рот із виваленим язиком, очі – розплющені (рис. 3).

Рис. 3. Лисиця, яка загинула від сказу

Під час розтину в підшкірній клітковині іноді знаходять крововиливи внаслідок завданих травм. Труп оснажений. У гортані й трахеї – рожево-сіра рідина. Видимі слизові оболонки синюшні, що є ознакою асфіксії. На слизових оболонках рота, стравоходу, шлунка реєструють крововиливи й пошкодження. У шлунку й кишечнику містяться лише сторонні предмети (тріски, шерсть, листя тощо), кровоносні судини головного мозку й мозкових оболонок кровонаповнені, у бокових шлуночках значна кількість рожево-жовтого інфільтрату. Для підтвердження діагнозу проводять люмінесцентну мікроскопію гістозрізів головного мозку.

У разі виявлення хворої на сказ дикої тварини її відстрілюють, відбирають від неї голову і відсилають до лабораторії ветеринарної медицини для дослідження. Труп тварини необхідно спалити. Якщо немає такої можливості або ж це може викликати пожежу в лісі, його хоронять на глибину не менше 2 м. При цьому слід вжити заходів, щоб труп не з'їли інші дикі тварини й він не став джерелом їх зараження. М'ясо хворих диких і домашніх тварин підлягає знищенню.

Сибірка (гербарець, телій) – гостра заразна хвороба сільськогосподарських і багатьох видів диких тварин і людини. Хижак менш сприйнятливий.

Збудником сибірки є *Bacillus anthracis* – нерухома, грампозитивна, спороутворювальна аеробна паличка. У мазках із крові хворих тварин бацили розміщуються поодинокі, попарно або у вигляді ланцюжків (рис. 4).

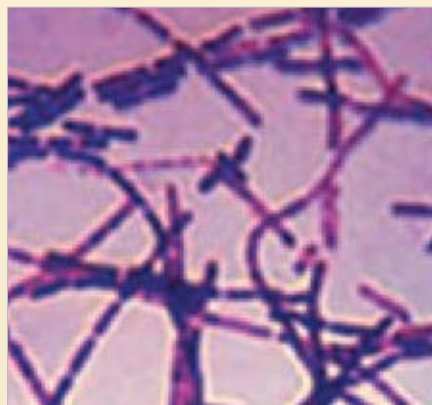

Рис. 4. Мікроскопічне зображення збудника сибірки

У навколишньому середовищі вони утворюють спори, які здатні зберігатися в ґрунті понад 100 років. Тому дикі травоядні (косулі, олені, лосі, зайці) можуть заразитися при поїданні корму в місцях загибелі або захоронення хворих на сибірку тварин. Інколи дикі хижаки або всеїдні тварини заражаються сибіркою при поїданні трупів тварин, які загинули від цього захворювання. Хижі дикі птахи можуть бути переносниками збудника на значній відстані, проте самі не хворіють. Людина заражається при контактуванні або споживанні м'яса хворих диких тварин, а також від укусів заражених кровосисних комах.

Спостерігати клінічні прояви захворювання в диких тварин майже неможливо, але в деяких випадках фіксують пригнічення, відставання від стада (олені, дикі кабани), можуть бути запори або проноси зі слідами крові. Хворі тварини відчувають спрагу внаслідок високої температури й болю в ділянці черева. Біля води вони й гинуть.

Патолого-анатомічні зміни. При зовнішньому огляді трупів диких тварин відзначають їх здуття, відсутність заляккання, кров'яні виділення з рота, носа, ануса. У підшкірній клітковині місцями кров'янисто-жовті інфільтрати, в ділянці шиї й підгруддя – карбункули у вигляді різко виражених крововиливів.

Лімфатичні вузли внутрішніх органів геморагічно запалені з ураженням оточуючих тканин. Спостерігають також різноманітні крововиливи на легеневій і черевній плеврі, поверхні серця, інших внутрішніх органах (рис. 5–7).

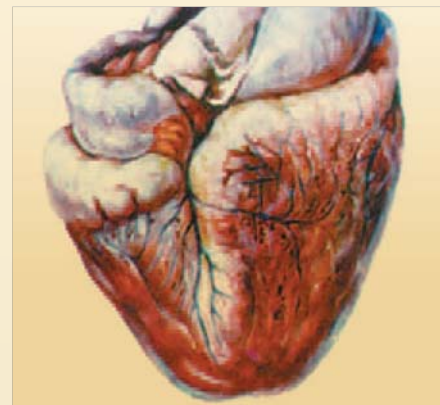

Рис. 5. Крововиливи під епікардом

Рис. 6. Геморагічні ураження в печінці

Рис. 7. Геморагічні ураження в нирках

Селезінка значно збільшена, в'яла, при розтині пульпа розм'якшена, кров'яниста, темно-червоного кольору, з некротичними осередками (рис. 8). Кров слабо або взагалі не зсідається, гемолізована.

Рис. 8. Некротичні осередки в селезінці

При підозрі на сибірку трупи диких тварин не розтинають, а відбирають зразки матеріалу для лабораторного мікробіологічного підтвердження. Це захворювання слід диференціювати від інших інфекційних хвороб диких тварин – емкару й пастерельозу. При сибірці геморагічний діатез у диких тварин проявляється більш виражено.

Основні засоби профілактики серед диких тварин – не допускати звівів у місця, неблагополучні щодо сибірки; запобігати потраплянню трупів сільськогосподарських тварин, які загинули від сибірки, у лісові й польові угіддя, де мешкають дикі звірі. Трупи від хворих тварин, корми, забруднені кров'ю, мають бути знищені.

Злоякісний набряк (газова гангрена) – гостра інфекційна хвороба звірів, що виникає в результаті вогнепального поранення й забруднення рани ґрунтовими анаеробними мікробами з утворенням на місці ураження крепитувальних набряків.

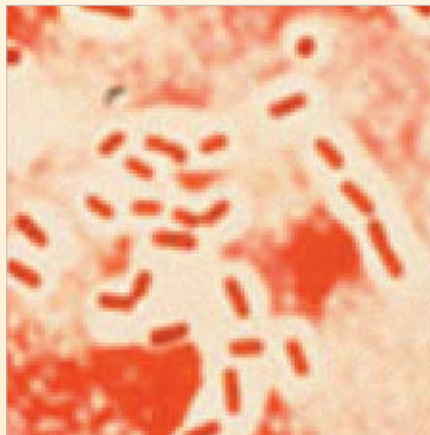

Рис. 9. Мікроскопічне зображення збудника злоякісного набряку

Злоякісний набряк виникає переважно в поранених тварин із сильним ушкодженням м'язової й кісткової тканини.

До цього захворювання найбільш сприйнятливі лосі, олені, косулі, дикі свині, ведмеді, зайці, які були поранені й певний час тікали від переслідування, ще більше травмувавши ушкоджену ділянку. У диких тварин-підранків ознаки захворювання проявляються на 2–3-й день після поранення. Частіше захворювання проявляється

при пораненні в ділянках попереку, таза і стегон.

У хворих тварин спостерігають асиметрію тіла, кульгавість. Поранені не тікають від небезпеки, а намагаються заховатися в лісовій гушавині. Из вогнепальної рани виділяється пінистий екссудат. Тварина тримає хвору кінцівку на підвісі, намагаючись не спиратися на неї.

Патолого-анатомічні зміни. Труп дуже здутий. Из рани виділяється пінистий екссудат неприємного запаху. У підшкірній клітковині виявляють крововиливи й кров'янисто-жовтий інфільтрат. У місцях ранового набряку м'язи й сполучна тканина інфільтровані кров'ю, розм'якшені, темно-червоного кольору й містять пухирці газу. Лімфатичні вузли туші дифузно червоні, оточуюча жирова тканина інфільтрована кров'янисто-жовтим екссудатом. Скелетні м'язи червоні, розм'якшені. Внутрішні органи переповнені кров'ю, в'ялі, при пальпації крепитують. Кров темно-червоного кольору з бузковим відтінком, погано зсідається. Біля туші відчувається земляно-гнильний запах.

Заходи профілактики. Під час полювання на промислових диких тварин не можна залишати підранків, потрібно завершити полювання добуванням звіра. Не слід допускати тривалого (2–3 дні) переслідування, оскільки за цей час в організмі пораненої тварини може розвинутися газова гангрена.

Туші звірів, впольовані з ознаками злоякісного набряку, підлягають знищенню. Їх спалюють або закопують у землю на глибину не менше 2 м.

Туберкульоз – контагіозне, з хронічним перебігом захворювання домашніх, диких тварин і птиці. Из дичини сприйнятливими до туберкульозу є лосі, дикі кабани, нутрії, фазани та голуби. Дикі тварини заражаються при контакті в лісі або на пасовищі з хворими домашніми тваринами або продуктами їх життєдіяльності, при поїданні кормів, забруднених бактеріями туберкульозу. Джерелом зараження можуть бути також трупи диких свиней, голубів і фазанів, які загинули від цього захворювання.

Збудником захворювання в диких тварин є переважно бичачий тип *M. tuberculosis*, значно рідше – пташиний або людський типи. Це невеликі (завдовжки 1,5–5 мкм і завтовшки 0,2–0,5 мкм) палички (рис. 10), які з кормом потрапляють в організм дичини, викликаючи ураження у вигляді горбиків – туберкулів у легенях, печінці, селезінці, нирках, лімфовузлах, а в диких кабанів – і в скелетній мускулатурі.

Рис. 10. Мікроскопічне зображення збудника туберкульозу

Основні клінічні ознаки. Хворі на туберкульоз звірі виснажені. Вони відстають від стада, влітку більше лежать у тіні, нерідко потрапляють на очі людям. При ураженні легень у тварин спостерігаються кашель, виділення з носа, очі запалі. Шкіра суха, матова. Різко виступають маклоки, остисті відростки хребців; у підшкірній клітковині відсутній жир.

Патолого-анатомічні зміни. При розтині диких кабанів можна виявити множинні туберкульозні ураження у вигляді звапнених, хрустких під ножем горбиків у скелетній мускулатурі, легенях, костально-пульмональній плеврі, селезінці. Селезінка хворих тварин горбкувата, збільшена в розмірах, щільної консистенції, на її розрізі помітні жовто-сірі осередки з білими вкрапленнями солей вапна. Навколо осередків інтенсивно розвинута сполучна тканина. У диких свиней часто туберкульозні зміни виявляють у лімфатичних вузлах (середостінних і бронхіальних), у лосів – у легенях і бронхіальних лімфовузлах (рис. 11).

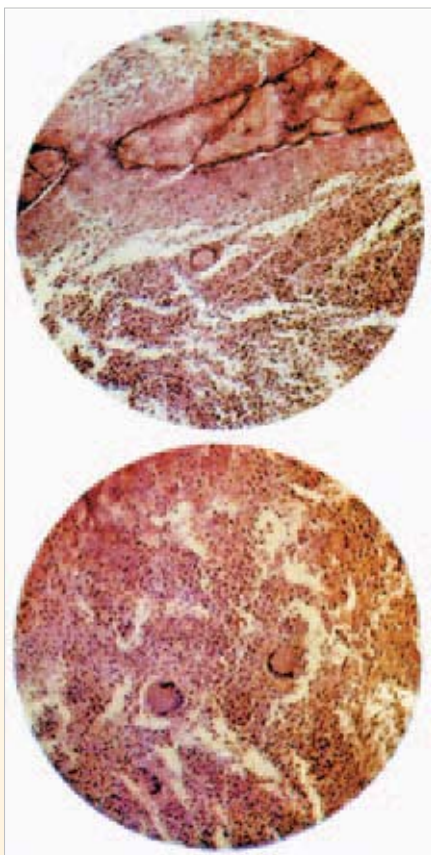

Рис. 11. Брижовий лімфатичний вузол лося, інфікований *M. avium*

Заходи боротьби та профілактики. Не допускати потрапляння трупів домашніх тварин, які загинули від туберкульозу, на природні території та в мисливській угіддя. Млявих диких тварин і таких, що відстали від стада, слід відстрілювати й ретельно оглядати під час розтину.

Туші відстріляних звірів, які мають ознаки множинних уражень, характерних для туберкульозу (туберкульозні горбики), підлягають захороненню в ґрунті на глибину не менше 2 м.

Ієрсиніоз (псевдотуберкульоз) – заразне захворювання з гострим або хронічним перебігом. Серед диких тварин на нього хворіють зайці, ондатри, нутрії, бобрі, тобто дикі гризуни. Часто хворобу фіксують серед мишоподібних гризунів. У людини захворювання проявляється у вигляді «геморагічної лихоманки».

Збудником є *Yersinia pseudotuberculosis*, яка локалізується переважно в паренхіматозних органах та, інколи, у скелетній мускулатурі хворих тварин (рис. 12).

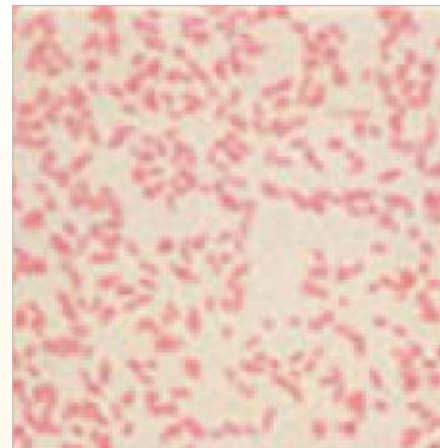

Рис. 12. Мікроскопічне зображення збудника ієрсиніозу

Хворі тварини (через екскременти) та їх групи заражають навколишнє середовище. Зайці часто заражаються під час парування. Інколи серед мишоподібних гризунів спостерігають масову загибель.

Клінічні ознаки. Хворі тварини виснажені, кволі, у них хитка хода, спостерігається жовтячність слизових оболонок. Промежина й корінь хвоста забруднені фекаліями. Такі тварини є легкою здобиччю для мисливців і диких хижаків.

Патолого-анатомічні зміни. Трупи виснажені, шерсть матова, забруднена екскрементами. Підшкірна клітковина жовтячлива. Замість жиру місцями кров'янисто-жовтушний інфільтрат. Серце – у стадії дистрофії, в'яле. Легені, печінка, селезінка, нирки уражені значною кількістю вузликів розміром від макового зернятка до горошини сіро-жовтого кольору з ознаками казеозного розпаду. У регіональних лімфовузлах можна виявити аналогічні зміни. Значно рідше вражається скелетна мускулатура. Псевдотуберкули легко відділяються від капсули, при казеозному розпаді мають жовто-зелений колір.

Діагноз установлюють за результатами патолого-анатомічних змін, епізоотичних даних (масова загибель гризунів) і лабораторних досліджень.

Заходи боротьби та профілактики. Основним джерелом захворювання в дикій природі є трупи гризунів. Відповідно їх слід своєчасно підбирати і знищувати (особливо в місцях

їх масової загибелі). Забороняється викидати групи гризунів, загиблих на тваринницьких фермах, у лісонасаджених. Тушки впольованих диких тварин із вищезазначеними патолого-анатомічними змінами підлягають знищенню.

Пастерельоз – гостре інфекційне захворювання домашніх і диких тварин, яке характеризується геморагічним запаленням слизових і серозних оболонок, підшкірної клітковини та внутрішніх органів.

Воно вражає диких кабанів, оленів, косуль, лосів, зайців, нутрій, бобрів, лисиць. Пастерельоз може передаватися як від домашніх до диких тварин, так і навпаки.

Збудником захворювання є бактерії із роду пастерел – короткі, нерухомі, нестійкі в навколишньому середовищі палички. Найчастіше хворіє ослаблений молодняк диких тварин. Через труп загиблих від пастерельозу диких тварин захворювання може швидко поширюватися завдяки хижим птахам, здатним переносити збудника на значні відстані. Окрім трупів джерелом зараження звірів можуть бути й хворі домашні тварини з господарств лісників або із сіл, які знаходяться на території лісових масивів.

Клінічні ознаки. У диких тварин пастерельоз завжди має гострий перебіг. За 1–5 діб тварина, як правило, гине. Хворі тварини відстають від стада, вони пригнічені, тривалий час лежать, не тікають від небезпеки. У них спостерігають профузні проноси.

Патолого-анатомічні зміни. У ділянці голови, шиї набряки. У місцях набряків під шкірою – драглисто-кров'янисті інфільтрати. У легенях – фібринозно-геморагічне запалення. Серце в'яле; печінка і селезінка збільшені, кровонаповнені, під капсулою – множинні крововиливи. На слизовій оболонці шлунка, кишок, сечового міхура – крапчасті й плямисті крововиливи. У скелетних м'язах можливі інфільтрати й крововиливи. Лімфовузли скелетних м'язів і внутрішніх органів темно-червоні, навколишня жирова клітковина інфільтрована.

Діагноз ставлять за епізоотичними, патолого-анатомічними показниками й результатами мікробіологічних досліджень. Для **профілактики** виникнення пастерельозу в природних умовах потрібно насамперед не допускати контакту диких і домашніх тварин. При виявленні захворювання й загибелі тварин необхідно забезпечити прибирання трупів та їх захоронення.

Африканська чума диких кабанів. Африканська чума – висококонтагіозна вірусна хвороба диких і свійських свиней усіх вікових груп. Збудник хвороби – ДНК-вмісний вірус із родини *Asfarviridae*, стійкий до факторів довкілля – висушування, заморожування, гниття.

У свійських свиней захворювання характеризується пропасницею, ціанозом шкіри і значними геморагіями у внутрішніх органах. Залежно від вірулентності штаму вірусу й фізіологічного стану організму сприйнятливої тварини перебіг захворювання у свійських свиней може бути блискавичним, гострим, підгострим і хронічним. Фактори й шляхи поширення збудника – прямі контакти тварин, поїдання трупів або продуктів забою інфікованих свиней, контаміновані корми, інші предмети довкілля. Механічними переносниками збудника хвороби можуть бути птахи, свійські й дикі тварини, гризуни, ектопаразити (деякі види кліщів, воші, зоофільні мухи), що були в контакті з хворими й загиблими свиньми. Природним резервуаром вірусу є дикі кабани: бородавочник (*Phacochoerus africanus*), китицевуха свиня (*Potamochoerus porcus*), чагарникова свиня (*Potamochoerus larvatus*), велика лісова свиня (*Hylochoerus meinertzhageni*) і кліщі роду *Ornithodoros*.

У 60–90-х роках минулого століття при ензоотії АЧС на Іберійському півострові дослідники одержали докази, що кліщі *O. erraticus* пов'язані з повторами хвороби в деяких регіонах Португалії й Іспанії. Нині АЧС рееструють у свиногосподарствах сусідніх держав – Російської Федерації та Польщі.

Трансстадійна трансмісія, пов'язана з тривалою персистенцією вірусу в

кліщах, і довга тривалість життя кліщів без живлення дають підстави стверджувати, що африканські кліщі *Ornithodoros* є основним природним резервуаром АЧС.

Дикі кабани є резервуаром не лише АЧС, але й інших інфекційних захворювань – хвороби Ауескі, парвовірусної інфекції, класичної чуми свиней, трансмісивного гастроентериту, лептоспірозу та ін. Вони формують стабільні компактні кластери-вогнища, що є причиною природної вогнищевості. Контакти між дикими й домашніми свиньми призводять до прямого й опосередкованого обміну інфекціями, контамінації ними довкілля.

Слід розрізняти диких кабанів, які постійно контактують з вірусом (африканського походження), і тих, які такого контакту не мають (європейські, американські тощо). Що стосується європейських диких кабанів, які поширені на території України і раніше не мали контакту зі збудником АЧС, то вони чутливі до інфікування. У цих тварин ті самі клінічні ознаки й смертність, що й у домашніх свиней [1].

Патолого-анатомічні зміни, викликані захворюванням свиней на африканську чуму, нагадують зміни, які мають місце при класичній чумі свиней. Для африканської чуми найбільш характерні виражений ціаноз шкіри з дифузними крововиливами, геморагічна інфільтрація селезінки й лімфатичних вузлів, крововиливи під епікардом і капсулою нирок, серозно-фібринозні набряки міжчасточкової сполучної тканини й паренхіми легень, стінок жовчного міхура, скупчення серозно-фібринозного ексудату в серцевій сумці, грудній і черевній порожнинах. Селезінка за гострого перебігу хвороби збільшена, сильно гіперемійована [2].

Виявляються пошкодження в лімфатичних вузлах, селезінці, жовчному міхурі, легенях і товстому відділі кишечника. Печінка кровонаповнена, жовчний міхур збільшений, набряклий. Нирки темно-вишневого кольору. Легені з характерними для африканської чуми свиней драглистими міжчасточковими перетинками. Найбільш поміт-

Рис. 13. Гіперемічна спленомегаля при АЧС

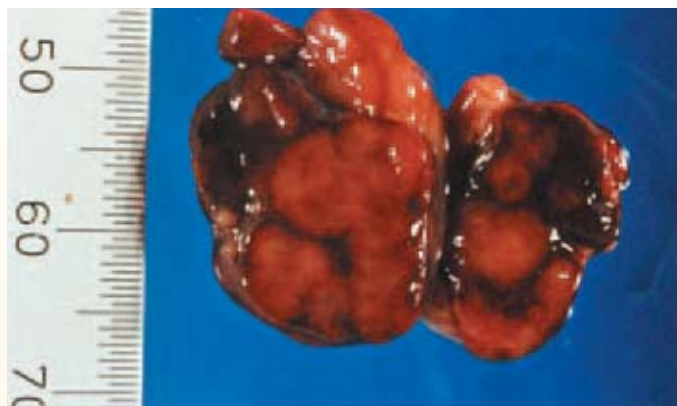

Рис. 14. Лімфатичні вузли: набряклі, гіперемійовані при АЧС

ні ураження портальних, ниркових, шлункових і брижових лімфатичних вузлів (рис. 13–19).

Санітарна оцінка продуктів полювання. У разі виявлення ознак африканської чуми туші з внутрішніми органами і шкірою спалюють.

Заходи боротьби та профілактики. Якщо переносниками захворюван-

ня є дикі кабани, то ветслужба країни здійснює заходи щодо їх депопуляції у даному регіоні. Так, згідно з повідомленнями Держветфітослужби України на початку 2014 р. із прикордонної частини Російської Федерації (Ростовська область) дикими кабанамі була занесена АЧС на територію Луганської області України.

З метою ліквідації цього спалаху Держветфітослужба України вжила таких заходів: карантинні обмеження, знищення всіх сприйнятливих тварин в осередках інфекції, депопуляція диких кабанів у Луганській і Донецькій областях, створення 30-кілометрової буферної зони на кордоні з РФ тощо. Зокрема за останні 1,5 міс поточного

Рис. 15. Гіперемійовані ниркові лімфовузли при АЧС

Рис. 16. Петехії на поверхні нирок при АЧС

Рис. 17. Петехії в кірковій та мозковій зонах нирок

Рис. 18. Геморагічний набряк легень при АЧС

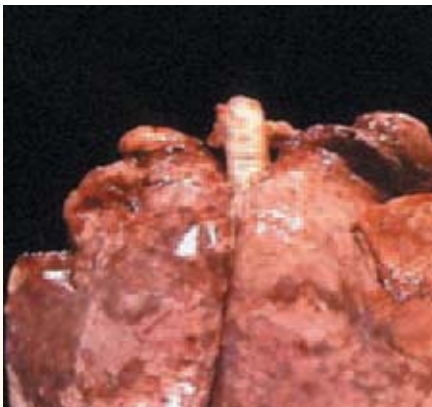

Рис. 19. Некротична пневмонія легень при АЧС

року було відстріляно й знищено шляхом спалювання 448 диких кабанів на території Луганської та 282 – Донецької областей.

Класична чума диких кабанів – гостра заразна хвороба, яка вражає тварин усіх вікових груп протягом року. Збудник хвороби – вірус, що викликає масове захворювання як серед домашніх, так і серед диких свиней. Збудник захворювання досить стійкий до впливу навколишнього середовища. Тривалий час (від півроку до одного року) збудник може залишатися життєздатним у замерзлих трупах і солоному м'ясі. У гниючих трупах може зберігатися впродовж багатьох місяців. Вірус знаходиться в усіх тканинах хворої тварини, але найбільше його – у крові.

При епізоотії чуми серед диких тварин, як правило, має місце захворювання на чуму домашніх свиней, які знаходяться в населених пунктах, розміщених серед заповідних або інших лісів. Часто захворювання в дику природу заноситься з населених пунктів – трупи загиблих домашніх свиней викидають у ліс або ж свині-вірусоносії потрапляють у ліс і контактують із дикими родичами. Якщо в даному заповіднику або заказнику зафіксовано значну щільність поголів'я диких кабанів, то серед них виникає масове захворювання і значний падіж.

Клінічні ознаки захворювання. Хворі тварини виснажені, не втікають від небезпеки, відстають від стада. Спостерігається гнійний кон'юнктивіт,

Рис. 20. Геморагії на серці при АЧС

тазові кінцівки підібрані під черево. У підсисних поросят ускладнена хода з різким ослабленням задньої частини тіла.

Патолого-анатомічні зміни. Трупи виснажені. На внутрішній поверхні стегон і нижній частині черева червоні плями, які не білішають при натисканні. У підшкірній клітковині крововиливи. На стінках гортані, трахеї та легеневої плеврі крапчасті крововиливи. Регіональні лімфатичні вузли збільшені, інфільтровані. Легені геморагічно запалені; печінка, нирки кровонаповнені. Під капсулою нирок масові крапчасті крововиливи, межа між мозковим і кірковим шарами відсутня. У селезінці – вогнища крововиливів і інфарктів.

У травному каналі спостерігають крововиливи й дифтерійно-некротичні ушкодження. Є значні крововиливи на слизовій оболонці прямої кишки. Регіональні лімфатичні вузли у стані геморагічного запалення. У міжм'язовій сполучній тканині туш також спостерігаються крововиливи.

Трупи загиблих або відстріляних диких хворих тварин підлягають захопленню на глибину не менше 2 м.

Заходи боротьби та профілактики. При виявленні класичної чуми кабанів у заповідниках, заказниках, мисливських господарствах накладається карантин. Тут забороняється ввезення й вивезення тварин, лісу, випасання домашньої худоби, збір грибів, ягід. Організовується відстріл хворих і підбирання трупів загиблих тварин. Ветеринари мають оглянути домашніх

свиней у населених пунктах регіону і щепити здорових тварин проти цього захворювання.

Ящур (слинявка) – гостре контагіозне захворювання домашніх і диких парнокопитих. Із диких тварин на ящур хворіють лосі, олені, косулі, дикі кабани тощо. Особливо чутливий до ящуру підсисний молодняк, серед якого буває високий відсоток загибелі.

Збудник ящуру – вірус серологічних типів А, О, С, САТ-1, САТ-2, САТ-3, Азія-1 з варіантами. Джерелом розмноження й поширення вірусу є хворі тварини. Збудник зі слиною, сечею та випороженнями хворих тварин заражає об'єкти довкілля, з якими контактують здорові тварини. Інфекцію з неблагополучних щодо ящуру ферм сільськогосподарських тварин розносять бродячі собаки, коти, щури, голуби, ворони, горобці, здатні передавати вірус диким сприйнятливим тваринам.

У свійських тварин хвороба виникає через 1–2 дні після зараження, у диких – дещо пізніше.

Основні клінічні ознаки захворювання проявляються у вигляді афт і ерозій на слизовій оболонці ротової порожнини, губ, носа, носовому дзеркалі, вимені, вінчику кінцівок та в міжрагитцевій щілині. Хворі на ящур тварини стоять з опущеною головою, відмовляються від корму, у них спостерігається значна слинотеча.

Патолого-анатомічні зміни. Трупи диких тварин виснажені, у них виявляють виразки на яснах і поверхні губ, гангренозний розпад вінчика ратиць. В окремих випадках виявляють гангренозне запалення легень, дистрофічні зміни серцевого м'яза («тигрове серце»).

Діагноз на захворювання серед диких тварин встановлюють за епізоотичними даними, клінічними ознаками (дуже рідко) і патолого-анатомічними змінами.

Заходи боротьби та профілактики. Оскільки ящур є гостроконтагіозним захворюванням, яке має тенденцію до швидкого поширення, слід пам'ятати, що перші спалахи його виникають, як правило, серед домашніх

парнокопитих тварин. При цьому служба ветмедицини здійснює термінові заходи для розриву контактів між заповідниками, заказниками й неблагополучними щодо ящуру населеними пунктами.

У разі виникнення ящуру в заповідниках, заказниках або мисливських господарствах на них накладається карантин. Забороняються або обмежуються в'їзд і вхід, а також виїзд із лісових господарств, неблагополучних щодо ящуру. Одночасно організовують відстріл хворих і таких, що відстають від стада, диких тварин. Трупні загиблих від ящуру підбирають, засипають хлорним вапном і спалюють або закопують у землю на глибину 2 м.

Карантин із заповідника, заказника, мисливського господарства знімають через 2 місяці після останнього випадку виявлення хворої тварини. За такими господарствами встановлюють постійний ветеринарний нагляд.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. **Горегляд Х.С.** Болезни диких животных / Х.С. Горегляд. – Минск: Наука и техника, 1971. – 304 с.
2. **Ипатенко Н.Г.** Сибирская язва сельскохозяйственных животных / Н.Г. Ипатенко, В.А. Семенов, В.С. Зелепукин, В.Н. Гуцин. – М.: Агропромиздат, 1987. – 256 с.
3. **Колбасов Д.В.** Вопросы биологии вируса африканской чумы свиней в клещах / Д.В. Колбасов, А.Д. Середа // Ветеринария. – 2013. – № 1. – С. 19–23.
4. **Микуляк М.Я.** Сказ: загальна характеристика, профілактика та методи боротьби / М.Я. Микуляк, З.В. Якобчук // Ветеринарна медицина України. – 2014. – № 2. – С. 30–31.
5. **Недосеков В.В.** Посібник по викоріненню хвороб шляхом стемпінг-аут / В.В. Недосеков, В.В. Макаров, В.В. Мельник. – К., 2011. – 123 с.
6. **Прискока В.А.** Учасники епізоотичного процесу при африканській чумі свиней і наслідки їх взаємодії / В.А. Прискока, О.М. Неволько, В.С. Свідерський та ін. // Ветеринарна медицина України. – 2014. – № 2. – С. 14–19.
7. **Тузова Р.В.** Туберкулёз сельскохозяйственных животных и птицы / Р.В. Тузова. – Минск: Ураджай, 1983. – 263 с.

8. **Книга мисливця** / М.В. Шадура, І.М. Шейгас, М.С. Гунчак, А.М. Шадура, М.О. Мироненко. – Львів, 1998. – 179 с.
9. **Якубчак О.М.** Ветеринарно-санітарна експертиза з основами технології і стандартизації продуктів тваринництва / О.М. Якубчак, В.І. Хоменко, С.Д. Мельничук та ін. – К.: Біопром, 2005. – 800 с.
10. **Якубчак О.М.** та ін. Ветеринарно-санітарна експертиза та товарознавство дичини // Методичні вказівки. – К., 2011. – 79 с.

Одержано 15.04.2014

Инфекционные болезни промысловых диких животных. Н.К. Потоцкий, А.И. Тютиун, А.В. Колганов

Дикие промысловые звери и птицы, как и домашние животные, восприимчивы ко многим инфекционным заболеваниям, которые наносят хозяйствам убытки, поскольку приводят к гибели животных, снижению качества продукции (мех, трофеи) вследствие перенесенной болезни, а также к дополнительным расходам на оздоровление. Поэтому ликвидации инфекционных заболеваний среди диких животных в угодьях охотничьих хозяйств и их профилактике следует придавать серьезное значение.

Infectious diseases of game animals. M.K. Potocki, A.I. Tiutiun, O.V. Kolganov

Wild game animals and birds as pets are susceptible to many infectious diseases. All diseases of wildlife farms inflict losses as result in the death of animals, lower product quality (mechanical, trophies) due to diseases, as well as the additional costs of recovery. Therefore, the elimination of infectious diseases among wild animals in game farms lands and their prevention should be given serious consideration. ◉